- **«Ձայն» վերլուծական տեղեկատվական լրատու**
  նպատակ ունի բարձրացնել Հայաստանում սոցիալ-տնտեսական զարգացումների շուրջ հասարակության իրազեկության աստիճանը,
- **լուսաբանել**
  իրականացվող հանրային քաղաքականությունները և հիմքեր ստեղծել դրանց հասարակական մոնիտորինգի և մասնակցության համար:
- **Ձայնը հրատարակվում է «Օքսֆամ»**
  բրիտանական կազմակերպության Հայաստանյան գրասենյակի աջակցությամբ իրականացվող «Հայաստանի բյուջետային վերլուծությունների» ծրագրի շրջանակներում:
- **Ծրագիրն իրականացնում է Տնտեսական զարգացման և հետազոտությունների կենտրոն**
  ոչ-առևտրային, ոչ-քաղաքական կազմակերպությունը:

Ձայն

◆ ՀԱՄԱՐ 4 ◆ ՄԱՅԻՍ, 2004

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՆՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայաստանը ներգրավվել է ԱՄՆ - ի «Հազարամյակի մարտահրավերներ» (MCC) ծրագրում

Տեղի տալով այն քննադատություններին, որ ԱՄՆ-ը բավարար օգնություն չի ցուցաբերում մոլորակի աղքատ երկրներին, ԱՄՆ նախագահ Բուշը նախաձեռնել է մի հիմնադրամ, որն ուղղված կլինի ԱՄՆ-ի կողմից խոստումնալից համարվող սահմանափակ թվով աղքատ երկրների անհատույց օժանդակությանը: Այդ երկրների ընտրությունն իրականացվել է մի շարք ցուցանիշների հիման վրա, որի արդյունքում ընտրվել են ընդամենը 16 երկրներ, այդ թվում՝ Հայաստանը և Վրաստանը: Միակ երկիրը, որը չի բավարարել այդ չափանիշներին, բայց այնուամենայնիվ հայտնվել է այս երկրների շարքում՝ Վրաստանն է: Սա բացատրվում է Վրաստանում ԱՄՆ-ի համար ցանկալի քաղաքական զարգացումներով և դրա հետ կապված ԱՄՆ-ի լավատեսությամբ:

Ակնկալվում է, որ առաջիկա 3 տարիների ընթացքում Հայաստանն այս հիմնադրամից կարող է ստանալ 300-ից մինչև 500 մլն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր գումարի դրամաշնորհներ, որոնք պետք է ներդրվեն տնտեսական աճ ապահովող ծրագրերում: Այնուամենայնիվ, ամեն ինչ չէ, որ վերջնականապես որոշված է: Հայաստանը կարող է հիմադրամից օգտվել միայն այն դեպքում, եթե ներկայացված ծրագրերն ԱՄՆ-ի կողմից համարվեն նպատակահարմար: Ոչ պակաս կարևոր է այն հանգամանքը, որ այդ ծրագրերի մշակման գործընթացում Կառավարությունը պետք է անպայ-

Շար. հաջորդ էջում

«Հազարամյակի զարգացման նպատակները» և Հայաստանը

Որո՞նք են Հազարամյակի զարգացման նպատակները

2000 թվականին ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր երկրները սահմանել են այսպես կոչված Հազարամյակի զարգացման 8 նպատակներ (կարճ՝ ՀԶՆ-եր, կամ անգլերեն՝ MDG), որոնք սահմանում են այն ցանկալի նպատակները, որոնց մոլորակը պետք է հասնի 2015 թվականին: Այդ նպատակներն են՝

(1) առնվազն կիսով չափ (1990 թվականի համեմատ) կրճատել աղքատությունը և սովը,

(2) ապահովել տարրական կրթություն բոլոր երեխաների համար,

(3) ապահովել գենդերային հավասարություն,

(4) կրճատել մանկամահացությունը,

(5) կրճատել մայրամահացությունը,

(6) սանձազերծել ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, թոքախտի, մալարիայի տարածումը,

(7) բարելավել մոլորակի բնապահպանական պայմանները և

(8) խորացնել համաշխարհային համագործակցությունը մոլորակի առջև կանգնած բոլոր խնդիրների, ներառյալ թվարկած նախորդ նպատակներին հասնելու համար:

Ինչպես կարելի է նկատել, նպատակների մեծ մասը՝ առնվազն առաջին 5-6 նպատակները, վերաբերում են հիմնականում աղքատ երկրներին: Իրոք, ՀԶՆ-երը խիստ կարևոր են աղքատ երկրների համար, քանի որ այդ երկրներում աղքատության, բնակչության առողջության և կրթվածության խնդիրները վիճելի չափերի են հասնում: Չնայած Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո աշխարհը չի կանգնել խոշոր ճգնաժամերի առջև և, համեմատաբար խաղաղության արդյունքում, միջին մոլորակցու կյանքի մակարդակը վերջին 50 տարիների ընթացքում զգալի բարելավվել է, այնուամենայնիվ, աշխարհի երկրների մեծ մասը դեռևս բնութագրվում է ծայրահեղ բարձր մարդկային աղքատությամբ: Սա նշանակում է, որ բնակչությունը ոչ միայն չունի բավարար եկամուտներ, այլ նաև անբավարար են կրթության և առողջապահական մակարդակները: Փաստորեն ՀԶՆ-երը նպատակների ամբողջություն են, որոնք ցույց են տալիս, թե ինչ ջանքեր և ինչ ուղղություններով պետք է գործադրվեն աշխարհում մարդկային աղքատության կրճատման համար:

Իսկ ի՞նչ կապ ունեն զարգացած երկրները ՀԶՆ-երի հետ

Այնուամենայնիվ, ՀԶՆ-երը բավականին լուրջ մարտահրավերներ են նետում նաև զարգացած երկրներին: Այդ իմաստով ամենակարևորը 8-րդ նպատակն է (ՀԶՆ «8»), որը գրեթե ամբողջովին ուղղված է զարգացած երկրներին: Համաձայն այդ վերջին նպատակի, զարգացած երկրները պետք է մեծացնեն իրենց կողմից աղքատ երկրներին ցուցաբերվող աջակցությունը, որը ներկայումս գնահատվում է անբավարար: Ընդհանրապես, վերջին տասնամյակում դիտարկվում է մի վտանգավոր միտում. բացի այն, որ մեծանում է աղքատ և հարուստ երկրների միջև առկա վիհը, նվազում են հարուստ երկրների կողմից աղքատ երկրներին տրամադրվող օժանդակության ծավալները: Այդ իսկ պատճառով ՀԶՆ «8»-ը, լինելով հիմնականում քաղաքական խնդիր, ուղղված է հարուստ երկրներին և կոչված է բարձրացնելու նրանց պատասխանատվությունը մոլորակի զարգացման համընդհանուր խնդիրների նկատմամբ:

ՀԶՆ «8»-ին հասնելու համար աշխարհի զարգացած երկրները, մասնավորապես ԱՄՆ-ը, Կանադան, Եվրոմիությունը և Ճապոնիան պետք է աղքատ երկրների համար հնարավորինս ազատ առևտրի պայմաններ ստեղծեն, որպեսզի նպաստեն աղքատ երկրների արտահանման մեծացմանը, պետք է ավելի առատաձեռն լինեն աղքատ երկրների պարտքերի ներման հարցում, պետք է համագործակցեն զարգացած երկրների դեղագործական ընկերությունների հետ, որպեսզի կենսական նշանակության դեղամիջոցները (հատկապես ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի դեմ) ավելի ցածր գներով վաճառվեն աղքատ երկրներին, պետք է նպաստեն աղքատ երկրներում նոր տեխնոլոգիաների ներդրմանը, ինչպես նաև հատուկ ուշադրություն դարձնեն այն երկրներին, որոնք ունեն զարգացման ֆիզիկական խոչընդոտներ, ինչպիսին են ծովի ելքից զրկված լինելը կամ մեկուսացված կղզիներում գտնվելը:

Հայաստանը և ՀԶՆ-երը

Հայաստանի Հանրապետությունը ևս, հաստատելով ՀԶՆ-երը սահմանող «Հազարամյակի Հայտարարությունը», ստանձնել է այդ նպատակներին հասնելու պատասխանատվություն: Փաստորեն, որպես աղքատ երկիր, մենք աշխարհի առջև պարտավորվել ենք կարգի բերել մեր «սեփական տունը», իսկ աշխարհը, հանձինս հարուստ երկրների, պարտավորվել է աջակցել մեզ այդ հարցում:

Իսկ արդյո՞ք իրատեսական են այդ նպատակները Հայաստանի համար: Նշենք, որ ՀԶՆ նպատակներից մի քանիսը Հայաստանի համար ավելի հեշտ հասանելի են, բայց կան նաև այնպիսիները, որոնց հասնելու ճանապարհն այնքան էլ հեշտ չէ: Հայաստանի համար դժվար համարվող նպատակներից են համարվում աղքատության և սովի կրկնակի կրճա-

Շար. հաջորդ էջում

Սկիզբը` նախորդ էջում

ման խորհուրդներ հարցնի քաղաքացիական հասարակությունից, այսինքն Կառավարությունը պետք է ներկայացնի այնպիսի ծրագրեր, որոնք մշակվել են մասնակցային գործընթացում: Հույս ունենանք, որ ՀՀ կառավարությունը և քաղաքացիական հասարակությունը բավական խելամիտ կլինեն և կմշակեն այնպիսի ծրագրեր, որոնք կունենան ֆինանսավորման մեծ շանսեր: Հակառակ դեպքում Հայաստանը կարող է զրկվել այս հնարավորությունից:

Պետական բյուջեի ծախսերն ավելացվել են 12 միլարդ դրամով

Ինչպես նշել էինք մեր նախորդ թողարկումներում, 2002 և 2003 թվականների հաջող բյուջետային տարիների արդյունքում, Հայաստանի կառավարությունը ձևավորել էր որոշակի ազատ միջոցներ, որոնց ծախսելու ուղղությամբ երկար ժամանակ որոշումներ չէր կայացնում: Այնուամենայնիվ, վերջերս Կառավարությունը որոշեց այդ գումարից մոտ 12 մլրդ դրամ (որը կազմում է խնայված միջոցների մոտ 1/3-ը) ուղղել այս տարվա ընթացքում ծախսերի իրականացմանը, որոնք կօգտագործվեն դպրոցաշինության, աղետի գոտու և ճանապարհաշինության ֆինանսավորման համար: Տնտեսագիտական տերմինաբանությամբ այդ միջոցառումը նշանակում է բյուջեի դեֆիցիտի մեծացում, քանի որ իրականացվելիք ծախսերը ֆինանսավորվելու են ոչ թե այս տարվա եկամուտներով, այլ նախորդ բյուջետային տարում ստեղծված ավելցուկով: Իրականացվելիք ծախսերի գերակշիռ մասը հանդիսանում է կապիտալ ծախսեր: Ամենայն հավանականությամբ, նախորդ տարվա ավելցուկի օգտագործման այլ առաջարկություններ 2004 թվականի համար Կառավարությունը չի անի` հաջորդ տարիներին ծախսելու համար թողնելով մոտ 20 մլրդ դրամի ազատ միջոցներ:

ՁԱՅՆ

Հիմնադիր և հրատարակիչ (լրատվական գործունեություն իրականացնող)
«Տնտեսական զարգացման և հետազոտությունների կենտրոն» ՀԿ
Հասցե` ՀՀ, ք. Երևան, Ռուբենյանց 28-2,
Վկայական` 03 Ա 065178, տրված` 28/06/04

Թողարկման պատասխանատու
Ակսել Թևոսյան

Ծրագրի ղեկավար
Մուշեղ Թումասյան

Լուսանկարները
Ֆոտոլուր

Տպաքանակը
1800 օրինակ
Տարածվում է անվճար:

Խմբագրության հասցե
ՀՀ, ք. Երևան, Մամիկոնյանց 48
Հեռ./ֆաքս: (374 1) 234 420,
www.edrc.am
dzayn@edrc.am

Ձայնը հրատարակվում է **«Օքսֆամ»** ՄԲ աջակցությամբ:

Oxfam

Սկիզբը` նախորդ էջում

տումը (ՀԶՆ «1»), գենդերային հավասարության ապահովումը (ՀԶՆ «3») և բնապահպանությունը (ՀԶՆ «7»): Այսպես, թեև Հայաստանի կառավարության «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը» (ԱՀՌԾ) նախատեսում է աղքատության կրկնակի չափով կրճատում, սակայն խնդիրն այն է, որ ԱՀՌԾ-ը նախատեսում է դա անել 2001 թվականի համեմատ, իսկ ՀԶՆ-երը պարտավորեցնում են աղքատությունը կրկնակի կրճատել 1990 թվականի նկատմամբ: Թվում է ՀԶՆ-երը ավելի հեշտ խնդիր են դրել քան ԱՀՌԾ-ը, քանի որ 25 տարվա կտրվածքով աղքատությունը կրճատելը պետք է, որ ավելի հեշտ «առաջադրանք» լինի, քան, ասենք, դա անել 15 տարում: Ցավոք, Հայաստանի դեպքում դա այդպես չէ:

Խնդիրը նրանում է, որ 1990 թվականին, որը ՀԶՆ-երի համար դիտարկվում է մեկնարկային տարի, աղքատության և սովի ցուցանիշները Հայաստանում եղել են բավականին ցածր, և գործնականում անհնար է 2015 թվականին ունենալ 1990 թվականի նկատմամբ կրկնակի ցածր ցուցանիշներ: Փաստորեն, Հայաստանը կարող է 2001-2015 թվականների կտրվածքով ապահովել աղքատության կրկնակի կրճատում, այն դեպքում, երբ դա անել, ասենք, 1990-2015 թվականների համար, ըստ էության անհնար է: Այս յուրահատուկ իրավիճակը պայմանավորված է 90-ականների ճգնաժամով, որի հետևանքներն այնքան խորն են, որ նույնիսկ լավատեսական զարգացումների դեպքում 2015 թվականին կհաջողվի աղքատության ցուցանիշը լավագույն դեպքում «քաշել հետ»` հասցնելով 1990 թվականի մակարդակին, երբ աղքատ էր համարվում բնակչության 18-20 տոկոսը միայն` ներկայիս 50 տոկոսի փոխարեն:

Գենդերային հավասարության առումով պետք է նշել, որ միայն կրթական ոլորտում է, որ Հայաստանը չունի երկու սեռերի հավասար ներգրավվածության ապահովման խնդիրներ: Իսկ ինչ վերաբերում է տնտեսական և քաղաքական կյանքին, ապա Հայաստանի գործարար աշխարհում կանայք գրեթե իսպառ բացակայում են, իսկ քաղաքական դաշտում շատ քիչ են ներկայացված: Օրինակ` Հայաստանի ներկայիս կառավարությունում ընդհանրապես կին նախարար չկա, այն դեպքում, երբ հարևան Վրաստանի նախարարների մոտ 1/3-ը կանայք են: Սա վկայում է Հայաստանի տնտեսական և քաղաքական կյանքի ծայրահեղ ագրեսիվ բնույթի մասին, որի պայմաններում կանայք բավարար ինքնադրսևորման հնարավորություններ չունեն:

Իսկ ինչ վերաբերում է բնապահպանության խնդիրներին, ապա խիստ հավանական է, որ բնապահպանական վատթարացումը, ինչպիսին է անապատացումը և անտառների վերացումը Հայաստանում չի դադարի և դեռ կշարունակվի մինչև 2015 թվականը: Բնապահպանական ոլորտի միակ դրական զարգացումը կարող է լինել մինչև 2015 թվականը Սևանա լճի մակարդակի ակնկալվող բարձրացումը, որը հնարավոր է դարձել վերջին տարիների մեծ ներդրումների հաշվին:

Ի՞նչ է նշանակում ՀԶՆ-երի տեղայնացումը Հայաստանում

ՀԶՆ գաղափարախոսության ձևավորումն ընթանում է դրանց նկատմամբ յուրաքանչյուր երկրում այսպես կոչված «սեփականության» զգացումի ձևավորման միջոցով, որի համար անհրաժեշտ է տեղայնացնել այդ նպատակները, այսինքն դրանք բերել-կապել տվյալ երկրի իրականությանը: Այդ ընթացքում շատ նպատակների քանակային և նույնիսկ որակական բնութագրեր պետք է ենթարկվեն փոփոխությունների: Իհարկե ցանկալի է բոլոր դեպքերում այդ նպատակները չդարձնել ավելի հեշտ, այլ ընդհակառակը, մտածել դրանք ավելի «զգաստացնող» դարձնելու ուղղությամբ: Օրինակ, ՀԶՆ «2»-ն ասում է, որ մինչև 2015 թվականը բոլոր երեխաների համար պետք է ապահովվի տարրական կրթություն: Այս խնդիրը խիստ հրատապ է հատկապես աֆրիկյան երկրների մեծ մասի համար, որտեղ երեխաների կեսից ավելին դպրոց չեն հաճախում: Իսկ Հայաստանում այս խնդիրն առնվազն վերջին 100 տարում մեծ մտահոգությունների տեղիք չի տվել: Բայց դա չի նշանակում, որ Հայաստանը կրթության նպատակին արդեն վաղուց հասել է և մինչև 2015 թվականը ոչ մի բան չպետք է ձեռնարկի: Ընդհակառակը, նախորդ տարիների ձեռքբերումների վրա պետք է ձևակերպվեն նոր, ավելի առաջ գնացող նպատակներ, որոնք ցույց կտան հետագա զարգացման ուղղությունները:

Հայաստանում ըստ էության այդ տեղայնացում կոչվածը դեռևս չի իրականացվել: Այդ գործընթացին պետք է մասնակցի ամբողջ երկիրը և այդ մասնակցային գործընթացում պետք է որոշվի, թե Հայաստանն ինչպես է ձևակերպելու Հազարամյակի զարգացման իր սեփական նպատակները: Օրինակ, կրթության ոլորտում նպատակ կարող է դրվել ապահովել դպրոցն ավարտող բոլոր երեխաների համար օտար լեզուների պարտադիր իմացությունը: Որպես այս հազարամյակում Հայաստանի բնապահպանական նպատակ կարող են սահմանվել անտառների ընդարձակումը և Սևանի մակարդակի վերականգնումը: Դա վերաբերում է նաև մյուս նպատակներին: Այսպիսով, Հայաստանին հուզող բոլոր կարևոր խնդիրները կարելի է բերել ՀԶՆ-երի համակարգ և սահմանել դրանց հասնելու համար անհրաժեշտ միջոցառումները:

ՀԶՆ-երը որպես Հայաստանի զարգացման գաղափարախոսություն

Այստեղ կարող է հարց առաջանալ, թե ի՞նչ կապ ունեն Հայաստանին հուզող խնդիրները ՀԶՆ-երի հետ և արժե՞ արդյոք մեր խնդիրները դիտարկել ՀԶՆ-երի համակարգում: Պատասխանը միանշանակ այո է, քանի որ դրանով իսկ այդ խնդիրների վրա հրավիրվում է ինչպես ներքին, այնպես էլ միջազգային հանրության ուշադրությունը, որի արդյունքում մեծանում է երբևիցե դրանց հասնելու հավանականությունը: ՀԶՆ-երին «օգտակարությունն» այն է, որ դրանք հանդիսանում են ամբողջ աշխարհի կողմից ընկալելի զարգացման գաղափարախոսություն: Դրանց տեղայնացման հիման վրա ձևավորված մեր սեփական նպատակների առկայությունը հնարավորություն կտա հստակ սահմանել, թե ինչպիսի երկիր ենք մենք ուզում ունենալ 2015 թվականին: Այս դեպքում ներկա և հաջորդ կառավարությունները ստիպված կլինեն հաշվի նստել հանրության այդ ակնկալիքների հետ:

ՀԶՆ-երը նաև հնարավորություն կտան հեշտացնել միջազգային հանրության աջակցություն ստանալը: Փորձը ցույց է տալիս, որ առանց հստակ և հասկանալի նպատակների սահմանման, երկիրը չի կարող վայելել աշխարհի համակրանքը: Բացի ընկալելի լինելուց, զարգացման խնդիրներում Հայաստանը պետք է որոշ չափով լինի «ամբիցիոզ»` նպատակ ունենալով օր առաջ հասնելու զարգացման և բարգավաճման, իսկ դրա համար անհրաժեշտ է սահմանել բավականին լուրջ ու «դժվար» նպատակներ: Այլ խոսքերով, ՀԶՆ-երն այն կարգախոսն են, որի ներքո Հայաստանը կարող է առաջ տանել իր ազգային շահերը` ընդ որում աջակցություն ստանալով զարգացած երկրներից և միջազգային կազմակերպություններից:

Ինչպե՞ս է իրականացվելու ՀԶՆ-երի առաջընթացի վերահսկողությունը

Հասարակությունը պետք է ունենա ոչ միայն ակտիվ մասնակցություն ՀԶՆ-երի տեղայնացման և նպատակների սահմանման գործում, այլ նաև, որ ոչ պակաս կարևոր է, այդ նպատակներին հասնելու վերահսկողության և մոնիտորինգի գործում: Հենց հասարակական կազմակերպությունները պետք է ակտիվորեն համագործակցեն և գնահատեն, թե արդյո՞ք բավարար հաջողություններ կան ՀԶՆ-երին հասնելու գործընթացում: Շատ երկրներում հասարակական կազմակերպությունները պատրաստում են տարեկան հաշվետվություններ, որտեղ գնահատվում է ՀԶՆ-երին հասնելու ընթացքը, ահազանգելով դեռևս չլուծված խնդիրների մասին: Դա հնարավորություն է տալիս միշտ զգոն և պատասխանատու պահել երկրի կառավարությանը և հասարակությանը:

Ի՞նչ կապ գոյություն ունի ՀԶՆ-երի և ԱՄՆ կառավարության Հազարամյակի մարտահրավերներ ծրագրի միջև

Քանի որ ՀԶՆ-երի և ԱՄՆ կառավարության «Հազարամյակի մարտահրավերներ» նախաձեռնության հնչողությունն իրար բավականին նման են, հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք դրանք իրար հետ կապված են: Պետք է նշել, որ ուղղակի կապ գոյություն չունի. եթե ԱՄՆ-ի «Հազարամյակի մարտահրավերներ» ծրագիրը վերաբերում է այն երկրներին, որոնք քաղաքական աջակցություն են վայելում ԱՄՆ կողմից և այդ գումարները տրամադրվում են տնտեսական աճը խթանելու համար, ՄԱԿ-ի ՀԶՆ-երի նախաձեռնությունը վերաբերում է բոլոր երկրներին, և այն նպատակ ունի ոչ թե խթանել տնտեսական աճը, այլ ապահովել համընդհանուր մարդկային զարգացում: Այնուհանդերձ, ուզենք թե ոչ, ԱՄՆ-ի աջակցությունը բոլոր աղքատ երկրների համար խիստ որոշիչ է, և այդ առումով, «Հազարամյակի մարտահրավերներ» ծրագիրը Հայաստանին կարող է օգնել հասնելու մեր դեռևս «տեղայնացվելիք» ՀԶՆ-երին: